

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-44>

УДК 339.9.012:347.71:354

АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ТА МІКРОБІЗНЕСУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО КАПІТАЛУ

ANALYSIS OF THE POSSIBILITY OF FINANCING SMALL AND MICROBUSINESS ACTIVITIES OF THE KHARKIV REGION BY INVOLVING INTERNATIONAL FINANCIAL CAPITAL

Чемчикаленко Руслан Анатолійович

кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1064-0864>

Chemchukalenko Ruslan

V.N. Karazin Kharkiv National University

Стаття присвячена дослідженню можливостей фінансування діяльності малого та мікробізнесу Харківської області шляхом залучення міжнародного фінансового капіталу. Проаналізовано динаміку прямих інвестицій як в Україну, так і за її межі за рахунок використання боргових інструментів. Досліджено роль і значення основних міжнародних фінансових центрів. Проаналізовано діяльність міжнародних фінансово-кредитних організацій, що діють в Україні. Досліджено можливість використання коштів грантових донорських програм для фінансування діяльності малого та мікробізнесу Харківської області. Доведена можливість використання альтернативних інструментів міжнародного фінансування з метою вирішення проблеми фінансування вітчизняного бізнесу як з огляду на подовження часу залучення кредитних коштів, так і здешевлення їх вартості.

Ключові слова: джерело фінансування бізнесу, малий та мікробізнес, інвестиції, фінансовий центр, міжнародні фінансово-кредитні організації.

Статья посвящена исследованию возможностей финансирования деятельности малого и микробизнеса в Харьковской области путем привлечения международного финансового капитала. Проанализирована динамика прямых инвестиций как в Украину, так и за ее пределы за счет использования долговых инструментов. Исследованы роль и значение основных международных финансовых центров. Проанализирована деятельность международных финансово-кредитных организаций, действующих в Украине. Исследована возможность использования средств грантовых донорских программ для финансирования деятельности малого и микробизнеса Харьковской области. Доказана возможность использования альтернативных инструментов международного финансирования с целью решения проблемы финансирования отечественного бизнеса как с учетом продления времени привлечения кредитных средств, так и удешевления их стоимости.

Ключевые слова: источник финансирования бизнеса, малый и микробизнес, инвестиции, финансовый центр, международные финансово-кредитные организации.

The article is devoted to the research of possibilities of financing the activity of small and microbusiness of Kharkiv region by attracting international financial capital. The dynamics of direct investments both in Ukraine and abroad due to the use of debt instruments is analyzed. It was found that due to the size and features of the used organizational and legal forms of small and micro businesses, as a rule, do not use such a tool as investing in equity. Assessing the real inflows of investments in the form of debt obligations to the Kharkiv region, it is established that their volumes are insignificant, even on a domestic scale. At the same time, their structure does not correspond to the global distribution of financial centers, which is due to the offshore nature of most investment agreements. Regarding the sectoral structure of distribution of funds invested in Ukraine, it was found that the vast majority of them fall on industry with a share of 49.11% and wholesale and retail trade – 14.08%. The activity of international financial and credit organizations operating in Ukraine is analyzed. In particular, the characteristics of the programs of the

International Finance Corporation, the European Bank for Reconstruction and Development, the German State Development Bank, the German-Ukrainian Fund. It is established that this mechanism of attracting foreign funds is not used enough. At the same time, the list of international business financing programs in Ukraine still remains insignificant. It is proposed to use the funds of grant programs as alternative tools for international financing of small and micro businesses. The basic requirements for participation in such grant programs as "Grant competition for startups and social enterprises Synergy for Change", "Second wave of grant competition for the implementation of civic tech tools in a pandemic", "Grants + Visegrad Fund for the Western Balkans and Eastern Partnership countries" are listed, "Coronavirus Fast Response Fund. Black Sea Trust for Regional Cooperation". It is established that the use of grant programs to solve the problem of financing domestic business has a positive effect on extending the time of borrowing and reducing their cost.

Keywords: source of business financing, small and microbusiness, investments, financial center, international financial and credit organizations.

Постановка проблеми. В сьогоднішніх умовах вітчизняні фінансово-кредитні установи не готові повною мірою фінансувати малий та мікробізнес, тому значна роль щодо кредитування відповідного бізнесу покладається на міжнародні фінансові інституції. Отримати кошти від них – процес доволі складний, однак вигідний для підприємців, оскільки сума кредиту може бути достатньо великою, а відсотки за кредит – навпаки, меншими, за запропоновані фінансово-кредитними установами України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці фінансування малого та мікробізнесу присвячені праці низки як українських, так і зарубіжних фахівців, серед яких можна відзначити роботах О. Барановського, З. Варналія, Т. Васильцев, Ю. Галіцейської, О. Дзюблюк, С. Іванова, Н. Захарченко, Д. Омарової, Ю. Клочко, Р. Корнилюк, А. Корнилюк, В. Кредисова, І. Холоменюка, В. Черненко, В.В. Черняка та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, динамізм й нестабільність вітчизняної економіки в цілому, а також зростання ролі й значення глобалізаційних процесів, в тому числі й в сфері міжнародної фінансової діяльності, змушують нас по-новому подивитися на дану проблематику й шукати оптимальні джерела фінансування передусім для малого й мікробізнесу з урахуванням реальної ситуації й сьогоднішніх можливостей ринку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження можливості залучення, а також проблем і переваг використання міжнародного фінансового капіталу для фінансування діяльності малого та мікробізнесу Харківської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. В свою чергу аналіз прямих інвестицій з залученням боргових інструментів (інвестування в акціонерний капітал ми не розглядаємо, оскільки малий та мікробізнес,

як правило, обирає такі організаційно-правові форми, за умови використання яких вони не можуть користатися можливостями залучення коштів за рахунок випуску акцій) показує, що притік інвестиційних коштів є відносно невеликим, проте в десятки разів більший за відтік з України інвестиційних коштів за аналогічний період (рисунок 1).

Оцінюючи реальні надходження інвестицій в вигляді боргових зобов'язань, що приходяться на Харківську область, необхідно констатувати мізерність їх обсягів навіть в вітчизняних масштабах. В структурі загальних інвестицій по країні на Харківщину станом на 31.12.2019 р. приходилось всього 2,35% від загального їх обсягу, тоді як на лідерів (м. Київ, Одеську та Донецьку області) приходилось в сумі майже 60% (39,04%, 11,44% та 9,25% відповідно).

Тому підприємствам Харківщини за потреби залучення додаткового капіталу варто звернути увагу на інші джерела фінансових коштів, зокрема, міжнародні.

В світі існує декілька міжнародних фінансових центрів, які можуть фінансувати міжнародні проекти практично будь-якого рівня. Чільна десятка фінансових центрів має такий вигляд: Лондон, Нью-Йорк, Гонконг, Сінгапур, Шанхай, Токіо, Чикаго, Цюрих, Сан-Франциско, Торонто [2].

Першим і найважливішим є Лондонський міжнародний фінансовий центр. Це один з найбільших центрів торгівлі іноземною валютою, цей ринок щороку зростає на 39%, що швидше ніж у Нью-Йорка з його приростом в 8%. Практично 80% європейських хедж-фондів керується з Лондона, при тому, що середня норма їх прибутковості в 2010 році складала 16% – майже в два рази більше, ніж у хедж-фондів в США.

Нью-Йоркський міжнародний фінансовий центр залишається одним з найкрупніших фінансових центрів світу. В 2010 році іноземні інвестиції в США склали 194 млрд. дол.

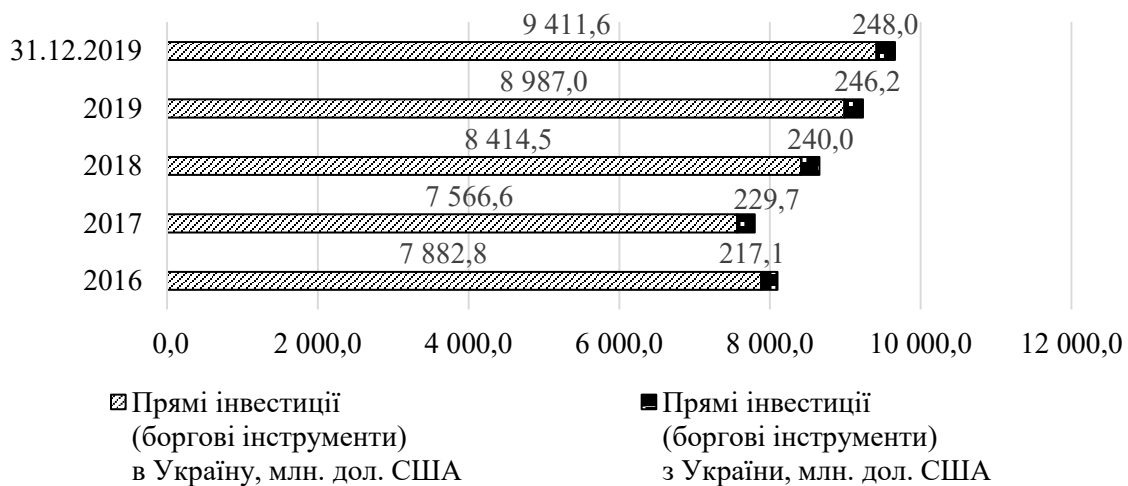

Рис. 1. Прямі інвестиції (боргові інструменти)

Джерело: складено автором за [1]

США. На світовому ринку хеджпослуг Нью-Йорк все ще залишається лідером – серед 50 найбільших хедж-компаній, 18 знаходяться у Нью-Йорку. Нью-Йорк займає друге місце в світі за розміром обігу валюти – щоденні обсяги валютних операцій на ринку біля 500 млрд. дол. США.

Сінгапурський міжнародний фінансовий центр. Сінгапур є другим серед найбільших центрів, що спеціалізуються на позабіржовій торгівлі вторинними цінними паперами в Азії. Ця країна єдина в Азії країна, яка має кредитний рейтинг AAA у всіх трьох найбільших кредитно-рейтингових агентств – Standard&Poor's, Moody's та Fitch.

Гонконгський міжнародний фінансовий центр є четвертим за величиною світовим фінансовим центром, дев'ятою за величиною економікою світу й займає одинадцяте місце в списку найбільших експортерів послуг. Зовнішні активи гонконгського банківського сектора займають п'яте місце в світі за обсягом, за обсягом обміну валют – шосте місце в світі, а фондовий ринок є найбільшим у Азії за рівнем капіталізації після такої країни даного регіону як Японія [2, с. 20–21].

В той же час оцінюючи географічну структуру інвестування в економіку нашої країни картина виглядає дещо по-іншому. На кінець 2019 року лівова частка коштів (52,36% від загального обсягу коштів інвестованих в нашу країну у вигляді боргових інструментів) припадала на Кіпр, який має статус офшорної зони, тоді як частка Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії склала всього 1,88%, США – 0,67%, Гонконгу – 0,05%, Сінгапуру – 0,16%. Відповідно чітко простежу-

ється проста репатріація тіньових прибутків вітчизняних підприємств [1].

В галузевій структурі інвестованих в Україні коштів з допомогою боргових інструментів все ж таки переважає промисловість з часткою в 49,11% від загального їх обсягу, в тому на сектор машинобудування припадає 3,90%, тоді як на сільське, лісове та рибне господарство – 2,60%, а на оптову та роздрібну торгівлю – 14,08%.

Як бачимо географічна структура інвестування в економіку країни з використанням боргових інструментів свідчить про недостатню розповсюдженість цього механізму залучення іноземних коштів. До того ж й перелік програм міжнародного фінансування бізнесу в Україні до сих пір залишається не таким великим (таблиця 1).

При цьому необхідно відзначити, що, наприклад, вимоги Європейського банку реконструкції та розвитку є доволі прийнятними й для досліджуваного класу підприємств (таблиця 2).

Можливим альтернативним джерелом фінансування бізнесу, в тому числі такого, що реалізується на міжнародному рівні, є використання коштів грантових донорських програм (таблиця 3).

Так, мікро-, малі та середні підприємства мають можливість брати участь у грантових програмах, та отримувати безповоротну допомогу для розвитку бізнесу у фінансовій та /або нефінансовій формі.

Оцінюючи реальну активність в цьому напрямку підтримки малого та середнього бізнесу в 2020 році в Харківській області необхідно відзначити, що допомога здійснювалась

Таблиця 1

Міжнародні фінансово-кредитні організації, що діють в Україні

Міжнародні фінансові організації	Назва програми	Опис програми
1	2	3
Міжнародна фінансова корпорація (International Finance Corporation)	Ukraine Sustainable Energy Finance Program	Метою програми є забезпечення фінансами та підтримка бізнесу, діяльність якого спрямована на енергоефективність.
	Ukraine Resource Efficiency Program	Метою програми є збільшення кількості інвестицій в бізнес та ресурсозберігаючі технології
	IFC Ukraine Residential Energy Efficiency Project	Метою програми є фінансування модернізації житлового сектору за рахунок використання економічних енерготехнологій
	Ukraine Agri-Insurance Development Project	Програма спрямована на підтримку та розвиток страхування агробізнесу. Програма фінансується за підтримки Міністерства закордонних справ, торгівлі та розвитку Канади
	Ukraine Agri-Finance Project	Програма має за мету фінансування агробізнесу та підтримку сільськогосподарського виробництва в Україні.
Європейський банк реконструкції та розвитку (European Bank for Reconstruction and Development (EBRD))	The Eastern Partnership SME Finance Facility	Метою програми є кредитування малого і середнього бізнесу в умовах фінансової кризи
	ЄБРР	Метою програми є кредитування бізнесу в Україні незалежно від розміру
Німецький державний банк розвитку (KfW)	European Fund for Southeast Europe	Метою програми є широкий спектр фінансування бізнесу
Німецько-український фонд	Програма мікрокредитування	Відповідно до програми максимальний розмір кредиту становить € 25 000 (для фізичних осіб – підприємців і мікропідприємств), € 100 000 (для малих підприємств), € 250 000 (для середніх підприємств). Термін кредитування: 3 роки – для фінансування оборотного капіталу; 5 років – для фінансування інвестицій в основні засоби.
	Програма рефінансування агросектору	Метою програми є фінансування виробництва, агробізнесу, торгівлі та сфери послуг. Основною умовою участі в програмі підприємців є те, що кредитування поширене на малий та середній бізнес у місцевості, де чисельність населення не перевищує 100 тис. Відповідно до програми, максимальний розмір кредиту становить € 250000. Термін кредитування за умовами програми становить 3 роки (для фінансування оборотного капіталу) та 5 років (для фінансування інвестицій в основні засоби)

Джерело: [3, с. 120]

в рамках проектів та програм міжнародної технічної та іншої фінансової допомоги, зокрема у рамках реалізації пілотного проекту «Рука допомоги» відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 02.12.2015 № 1154 «Про реалізацію пілотного проекту із залучення до роботи членів малозабезпечених сімей та

внутрішньо переміщених осіб» у межах реалізації МБРР проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України».

У 2019 році в Харкові Європейський банк реконструкції та розвитку та Центр інформаційної підтримки бізнесу (м. Харків, заснований на базі Харківської торгово-промислової

Таблиця 2

Критерії відповідності одержувача позики вимогам ЄБРР

Критерій	Вимоги ЄБРР
Кількість працівників	Не більше 500 осіб
Частка недержавної власності, %	Не менше 50
Допроєктні активи (за винятком вартості споруд, будівель та земельних ділянок)	Не більше 2,5 млн дол. США
Співвідношення займаних і власних коштів (з урахуванням кредиту ЄБРР)	Не більше ніж 70 : 30
Сума (враховуючи 1 % комісійних), дол. США	Від 50 тис. до 2,5 млн
Термін	Короткостроковий – від 6 до 12 міс. Довгостроковий – до 5 років
Забезпечення	Вартість застави не менше 120 % від основної суми боргу та відсотків
Вартість проекту, дол. США	Від 75 тис. до 4 млн
Внесок позичальника у проект	Не менше 30 % від вартості проекту

Джерело: [4]

Таблиця 3

Донорські програми за якими передбачено фінансова допомога у вигляді грантів для сфери виробництва та торгівлі

Назва і сутність програми	Термін дії	Виконавець, контакти	Можливий обсяг фінансування
Грантовий конкурс для стартапів та соціальних підприємств Synergy for Change (втілення інноваційних проєктів для сталого розвитку)	23/05/2021	Synergy for Change synergy.d.consulting@gmail.com	3 місяці від €4000 до €10000
Друга хвиля конкурсу грантів на впровадження інструментів civic tech в умовах пандемії (впровадження використання інструментів civic tech на місцевому/регіональному рівні)	12/05/2021	Фонд Східна Європа 3DProject@eef.org.ua	до 550 000 грн для однієї організації
Гранти+ Вишеградського Фонду Для Західних Балкан Та Країн Східного Партнерства (Збільшення В2В Мереж З Акцентом На Розвиток МСП Та Стартапів)»	Безстроково	Visegrad Fund https://www.visegradfund.org/about-us/the-fund/	до 100% бюджету проєкту з 15% на накладні витрати
Фонд швидкого реагування на Коронавірус. Чорноморський траст регіонального співробітництва (Coronavirus Fast Response Fund. Black Sea Trust for Regional Cooperation) (швидка допомога вразливим групам для запобігання подальшого поширення вірусу)	Безстроково	Black Sea Trust for Regional Cooperation https://bit.ly/2UtTO6U	до 25 тис. доларів США

Джерело: складено автором за [5–8]

палати), за підтримки ЄБРР у рамках ініціативи ЄС EU4Business, провели для представників малих та середніх підприємств презентацію «Можливості для розвитку МСБ від ЄБРР».

З метою поліпшення фінансового клімату малого і середнього бізнесу, Департаментом економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації, Харківським регіональним фондом підтримки підприємництва та Німецько-Українським фондом розроблено механізм часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами банків для суб'єктів малого та середнього підприємництва в Харківській області, затверджений рішенням XVIII сесії Харківської обласної ради VII скликання від 06 грудня 2018 року № 835-VII.

Порядок часткового відшкодування відсоткових ставок по кредитах банків визначає механізм часткової компенсації з обласного бюджету відсоткових ставок за кредитами, що надаються банками-партнерами Німецько-Українського фонду на реалізацію Програми сприяння розвитку малого й середнього підприємництва в Харківській області на 2016–2020 роки.

Проте альтернативи залучення іноземних коштів є і в Україні.

Так відповідно до постанови КМУ «Про внесення змін до Порядку надання державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва» вдосконалено механізм Державної програми «Доступні кредити «5-7-9%», відповідно до якої передбачено надання коштів з максимальною сумою кредиту в до 2 млн грн. При цьому передба-

чено розширення інвестиційних цілей, на які можуть бути надані кредити за цим Порядком: набуття комерційної нерухомості без права її передачі платне чи безоплатне користування третіми особами; набуття на платній основі об'єктів прав інтелектуальної власності відповідно до договорів комерційної концесії (франчайзинга), що пов'язані з реалізацією суб'єктами підприємництва інвестиційних проектів; поповнення оборотного капіталу суб'єктів підприємництва в розмірі не більше 25% від загальної вартості інвестиційного проекту, який фінансується кредитним коштом.

Відповідно до даної Постанови також передбачено збільшення до 35% рівня максимальної суми сплати за гарантією Фонду розвитку підприємництва з відповідним збільшенням допустимого рівня частки проблемної заборгованості за кредитами, наданими новоствореним суб'єктам підприємництва, до 25% [5].

Висновки. Таким чином, оцінюючи фактичний стан справ з фінансуванням малих і мікропідприємств-суб'єктів міжнародного бізнесу необхідно відзначити, що проведений аналіз стану залучення інвестиційних коштів в Україну та Харківську область, а також аналіз функціонуючих на ринку міжнародних фінансово-кредитних інституцій та донорських грантових програм, дає нам право стверджувати існування можливості використання відповідних інструментів міжнародного фінансування з метою вирішення проблеми фінансування вітчизняного бізнесу як з огляду на подовження часу залучення кредитних коштів, так і здешевлення їх вартості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Публікація документів Державної Служби Статистики України. URL: http://ukrstat.org/uk/operativ/oper_new.html
2. Галіцейська Ю. М. Міжнародні ринки грошей і капіталів : навчальний посібник. Тернопіль : Вектор, 2013. 219 с.
3. Холоменюк І. М. Джерела та проблеми фінансування розвитку малого та середнього бізнесу: вітчизняний та закордонний досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Випуск 16. С. 119–122.
4. Гриньова В. М. Інвестування : підручник. Київ : Знання, 2008. 452 с.
5. Дешеві кредити для бізнесу стали доступніші: Уряд прийняв рішення. URL: https://biz.ligazakon.net/news/193839_deshev-krediti-dlya-bznesu-stal-dostupnsh-uryad-priynyav-rshennya
6. Донорські програми. URL: https://sme.gov.ua/program_type/programy-mizhnarodnoyi-tehnichnoyi-dopomogy/page/2/
7. Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL: <https://platforma-msb.org/category/donory-msb/grantovi-programy/>
8. Перелік грантів для малого та середнього бізнесу. Донорські програми. URL: <https://shepetivka-rada.gov.ua/perelik-grantiv-dlya-malogo-ta-serednogo-biznesu-2/>

REFERENCES:

1. Publikatsiya dokumentiv Derzhavnoyi Sluzhby Statystyky Ukrayiny [Publication of documents of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: http://ukrstat.org/uk/operativ/oper_new.html
2. Halitseiska Yu. (2013) Mizhnarodni rynky hroshey i kapitaliv [International money and capital markets]. navchal'nyy posibnyk [tutorial]. Ternopil: Vektor, 219 p. (in Ukrainian)
3. Kholomeniuk I. M. (2016) Dzherela ta problemy finansuvannya rozvytku maloho ta seredn'oho biznesu : vitchyznyanyy ta zakordonnyy dosvid [Sources and problems of financing the development of small and medium business: domestic and foreign experience]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, no. 16, pp. 119–122.
4. Hryn'ova V. M. (2008) Investuvannya [Investment]: pidruchnyk [textbook]. Kyiv: Znannya, 452 p. (in Ukrainian)
5. Deshevi kredyty dlya biznesu stali dostupnishi: Uryad pryynyav rishennya [Cheap business loans have become more affordable: The government has made a decision]. Available at: https://biz.ligazakon.net/news/193839_deshev-krediti-dlya-bznesu-stal-dostupnsh-uryad-priynyav-rshennya
6. Donors'ki prohramy [Donor programs]. Available at: https://sme.gov.ua/program_type/prohramy-mizhnarodnoyi-tehnichnoyi-dopomogy/page/2/
7. Natsional'na platforma maloho ta seredn'oho biznesu [National platform for small and medium business]. Available at: <https://platforma-msb.org/category/donory-msb/grantovi-prohramy>
8. Perelik hrantiv dlya maloho ta seredn'oho biznesu. Donors'ki prohramy [List of grants for small and medium businesses. Donor programs]. Available at: <https://shepetivka-rada.gov.ua/perelik-grantiv-dlya-malogo-ta-seredno-go-biznesu-2/>